

6. červenec – Den upálení Mistra Jana Husa

Ze třinácti českých státních svátků jsou tři věnovány konkrétním historickým osobnostem spjatým s našimi dějinami: Konstantinu a Metodějovi, Janu Husovi a knížeti Václavovi. Všechno jsou to postavy z našich starších dějin, dnešní době vzdálené nejen časově, ale i myšlením a způsobem života. Není divu, že náš pohled na tyto osobnosti je dnešní: promítáme si do nich svoji dobu, snažíme se je pochopit optikou své současnosti a často si do nich projektujeme něco, co nemohli udělat nebo si ani nemohli myslet právě proto, že žili v úplně jiné době. O Janu Husovi to platí z těch čtyř jmenovaných snad nejvíce.

Základní fakta jistě všichni známe ze školy, přesto si je zopakujme a možná i upřesněme. Hus se narodil někdy kolem roku 1370 v Husinci u Prachatic. V roce 1396 se Jan na pražské univerzitě stal magistrem svobodných umění, a když po dvou letech získal titul magister actu regens, mohl na univerzitě vyučovat. Své studium teologie dovedl k bakalářskému titulu, magistrem se v tomto oboru ale nestal. Na univerzitě nejen vyučoval, v zimním semestru 1401 – 1402 byl děkanem artistické fakulty a opět pro zimní semestr 1409 – 1410 byl zvolen rektorem univerzity. Vidíme, že funkční období děkanů i rektorů bylo v porovnání s dneškem velmi krátké; ani prestiž a význam funkcí nelze srovnat s dneškem.

V roce 1400 byl Hus vysvěcen na kněze a započal svoji dráhu kazatele, nejprve v kostele sv. Michala a pak v Betlémské kapli.

Hus sehrál jistou roli ve vydání Dekretu kutnohorského roku 1409. Pražská univerzita se administrativně dělila na čtyři národy (český, bavorský, saský, polský; dnešnímu modernímu pojetí národa neodpovídaly, zhruba odrážely to, odkud studenti a mistři na univerzitu přišli). Ve věcech, o nichž se na univerzitě hlasovalo, měl každý národ jeden hlas. Politické důvody související s církevním koncilem v Pise vedly krále Václava IV. k tomu, že poměr hlasů změnil: český národ získal hlasy tři, zatímco ostatní dohromady jeden. Hus už byl v té době významným představitelem křídla, které požadovalo reformu církve, a tak tuto změnu podporoval. Mnoho studentů a vyučujících ze tří národů univerzitu opustilo a odešlo do zahraničí. Dekret tak sice předal univerzitu do reformních rukou, zároveň ale způsobil její odborný úpadek, kdy za mistry, kteří odešli, nebylo možné v krátkém časovém horizontu najít kvalitní náhradu.

Hus je v té době již nadšeným stoupencem názorů anglického myslitele Johna Viklefa (Wycliffa). Dále rozpracoval jeho kritiku církve a způsobu života zejména vyššího kléru. Evropa má za sebou 14. století, dobu černé smrti-morové epidemie, období dramatického úbytku obyvatelstva a s tím souvisejícího zvyšování poddanských povinností. Jakkoli to z pohledu českých zemí tak nevypadalo (mor se jim v podstatě vyhnul a vláda Karla IV. dokázala problémy odsunout do pozadí), Evropa byla v myšlenkovém varu. Katolická církev na to nedokázala reagovat, a stala se tak terčem kritiky učenců i laiků. Rozmařilý život mnohých kněží, hromadění majetku, svatokupectví, to je to, co Hus kritizuje. Šestnáctého července 1410 nechává pražský arcibiskup Zbyněk Zajíc z Házmburka spálit Viklefovy spisy, na protestujícího Husa uvalí klatbu. Do pohybu se tak dávají události a procesy, na jejichž konci budou plameny kostnické hranice...

Hus se proti rozhodnutí o spálení Viklefových spisů odvolal k papežskému soudu; zároveň na něj arcibiskup podal u římské kurie žalobu pro kacířství. Už tady, nikoli až o pět let později v Kostnici, začíná Husův soudní proces. V roce 1412 Hus vystoupil proti prodeji odpustků v Praze; ztratil tak podporu krále, který prodej odpustků z politických důvodů schvaloval. V říjnu 1412 papež nad Husem vyhlásil ztíženou klatbu a přikázal, aby byl souzen podle církevního práva. Betlémská kaple měla být zbořena. Víme, že Hus se uchýlil na venkov: jistě byl na Kozím Hrádku, v Sezimově Ústí a později na hradě Krakovci. Méně je známo, že se občas do Prahy tajně vracel. V roce 1413 ho pražská teologická fakulta, kdysi naladěná reformně, odsoudila jako bludaře. Jeho proces – a život – vstoupil do své poslední fáze.

Pro kostnický koncil (začal v říjnu 1413) byl Husův proces jen jedním z méně důležitých bodů programu; jak víme, šlo o pokračování soudního řízení započatého již roku 1410. Přednost mělo řešení reformy církve a jejího rozkolu. Dnes už snad není třeba zdůrazňovat, že král Zikmund Lucemburský nemohl Husovi zaručit nic jiného než bezpečnost na cestě. Koncil jako církevní soud nespadal pod jeho pravomoc, Hus naopak jako kněz byl koncilnímu soudu podřízen. Těžko říci, zda si Hus opravdu myslel, že s ním bude koncil diskutovat; je možné, že jako člověk pocházející z univerzitního prostředí očekával teologickou debatu. Na druhou stranu, byl by hodně naivní, kdyby nevěděl, že pro koncil je kacířem, nota bene vzdělaným, a tedy nebezpečným. S koncilem se neshodl na tom, že by držel a kázal bludy, a ze svých názorů odmítl ustoupit. Bylo zřejmé, že stanoviska jsou nesmiřitelná. Soud nařídil spálení Husových knih a prohlásil ho za zatvrzelého kacíře. Po obřadech odsvětvení Husa předali světské moci: upálení už bylo věcí kostnického rychtáře a jeho kata.

Celý závěr Husova života je pro člověka jedenadvacátého století obtížně pochopitelný, pokud se neuchýlíme k velkému zjednodušení. V „prvním plánu“ je Hus velkou morální osobností: ke svému přesvědčení se nedostal pouhým převzetím Viklefových hotových pravd. Zkoumal je, promýšlel a rozváděl. Přestože bez hlubších teologických a filozofických znalostí je velmi obtížné Viklefovy a Husovy myšlenky a postoj jejich odpůrců dnes pochopit (vše je to záramováno velkým středověkým filozofickým sporem mezi nominalisty a realisty), můžeme Husa chápat jako člověka, který „vysokou teologii“ poměřoval všedním životem, který dobře znal život prelátů, jež kritizoval. Třeba nemorálnost obchodu s odpustky je naprosto zřejmá. Hus si za svojí pravdou, kterou hluboce prožíval, stál až do konce. Kdo z nás by to dokázal?

Je však – z hlediska veřejnosti někdy možná bohužel – úlohou historika, aby upozorňoval na možné jiné výklady, a to i přesto, že nejsou líbivé a mění zavedené pohledy na historické osobnosti. Hus možná hnal až zbytečně svoji při do krajnosti. Už po papežově odsuzujícím výroku v roce 1412 se Hus odvolal ke Kristu, který pro něj byl nejvyšším soudcem. Všechny své budoucí soudy tak dostal do neřešitelné situace, když tím odmítl jejich autoritu. Že si tím v jejich očích nepomohl, je jasné. Někteří dnešní historici vyslovují myšlenku, že Hus toužil po tom, aby se stal mučedníkem, a tedy si mučednickou smrt vlastně připravoval. Řadu jeho kroků a výroků by to vysvětlovalo. Pro dnešního člověka obtížně pochopitelná věc – ale Hus byl člověkem středověku, knězem, hluboce věřícím...

Autor těchto řádek se přiznává, že ze všeho, co Jan z Husince napsal, má nejraději dopisy z Kostnice. Teolog a kněz v nich ustupuje do pozadí; tváří v tvář smrti zůstává jen člověk. Pryč jsou disputace a spory, zůstává muž Jan, nesmírně pevný a statečný. „*Také prosím, abyste se milovali, nedali utiskovati dobrých a přáli každému spravedlnosti.*“ Desátého června 1415, ve vězení v minoritském klášteře. To je Jan Hus.

Napsal: PhDr. Jiří Kálal